

SRAMOTILNI KAMNI (PRANGERJI) NA SLOVENSKEM

Del naše kulturne dediščine so tudi sramotilni kamni. Kulturno - turistični društvi Pilštajn in Lesično sta lansko leto organizirali I. prangeriada, kjer so poleg ostalega programa, prikazali tudi sojenje pri prangerju. Udeležba je bila velika in odmevna, zato smo se odločili, da prireditev postane tradicionalna. Tako bomo letošnjo prangeriada organizirali v našem kraju, saj se tudi Rečica ob Savinji ponaša s takšnim kulturnim spomenikom. K sodelovanju bomo povabili predstavnike vseh krajev, kjer se prangerji še nahajajo. Od Gorenjske do Primorske, od Štajerske do Dolenjske stoji po naših podatkih še 12 prangerjev - etnoloških spomenikov naše preteklosti.

Brestanica

Pranger v Brestanici nosi letnico 1775 - 1799. V kroniki trga Rajhenburg je opisan kot 1,5 metra visok kamnit steber. Ob nedeljah so nanj privezovali prepirljivce, pretepače in ponočnjake, gostilničarje, peke in mlinarje, ki so goljufali pri meri in vagi. Mimoidoči so jih zasmehovali in opljuvali. Prangerja ni več. Verjetno se je izgubil pri gradnji novega mostu leta 1938 in preurejanju križišča. Po skici iz kronike trga Rajhenburg izdelujejo novega in ga bodo še letos postavili na prostor na trgu v Brestanici.

(vir: Kronika trga Rajhenburg iz leta 1857, v nemščini napisal nadučitelj Kovač, povzetek v slovenščino prevedel nadučitelj Ivan Matko 1902, str. 64; vir posredoval Mirko Avsenak, kovinar, upokojenec)

Koper

V Koprju je na trgu Brolo stal sramotilni steber s kipom pravice na vrhu. Na načrtu mesta Koper je leta 1619 že vrisan steber na tem mestu. Steber in kip sta danes postavljena na vrtu Pokrajinskega muzeja Koper. Kip je s konca 15. stoletja. Steber je bil s kipom opremljen verjetno leta 1619.

(podatke posredoval Matej Župančič, kustos arheolog)

Lemberg

Lemberg je postal trg leta 1244, pranger pa je bil postavljen leta 1769 ob spodnjo steno upravne in sodnijske hiše. Izklesali so ga iz sivega kremenčevega sljudnega peščenjaka z nekaj apnenčevimi zrni, kamen pa so dobili iz bližnjega Maclja. Pranger je visok 193 cm, je šesterokoten z ravno zadnjo stranjo. Širok je okoli 45 cm. Pranger še vedno stoji na istem mestu.

(vir: proteus 58, 1995 - 1996; vir posredovala Marja Lorenčak, kustodinja)

Pilštajn. Prikaz kaznovanja, I. prangarejida.

Motnik

Trg Motnik je dobil trške pravice leta 1443, pranger je bil postavljen leta 1793. Za privezovanje k prangerju sicer nimamo podatkov, vendar je gotovo, da si je trg leta 1793 omislil nov pranger. To priča tudi ustno izročilo. Pranger je visok približno 2 metra in širok 25 cm. Stoji v parku pod Lipami.

(vir: Pavel Urankar, Zgodovina trga Motnik, 1940, str. 50; vir posredoval Jože Šemprimožnik)

ETNOLOGIJA JE POVSOD

Pranger v Rečici ob Savinji

Negova

Sramotilni steber v Negovi je delno zakopan na ozemlju razpuščene graščine, imenovane »Stari blok«. Domnevajo, da je sramotilni steber iz leta 1100. Narejen je iz panonskega apnenca.

(vir: podatke posredoval g. Stanko Rojko, ing. gozdarstva)

Ptuj

Orfejev spomenik, visok 5 metrov in širok 1,82 metra, narejen iz pohorskega marmorja, se konča z levjim ovršjem. V srednjem veku so ta spomenik začeli uporabljati kot sramotilni kamen. Za ta namen je bila priložna že njegova lega pred mestno hišo. Na prednji del so pritrdili dve železni sponi za vklepanje zločincev. V 19. stoletju so opustili njegovo sramotilno funkcijo. Še danes pa bomo srečali kakšnega starejšega Ptujčana, ki spomeniku pravi pranger.

(vir: Ptujška znamenja in javni spomeniki; gradivo posredoval g. Albin Pišek, Ptuj)

Pilštajn

Trg je leta 1431 dobil trške pravice, verjetno je od takrat tudi sramotilni steber. Ljudsko izročilo pravi, da so nanj privezovali tatove, potepuhe, prešuštnice in razgrajače. Steber stoji v bližini cerkve.

(vir: Zgodovina Pilštajna; vir posredoval Andrej Kolar, učitelj)

Predgrad - Stari trg ob Kolpi

Približno iz istega obdobja kot graščina Ausperger je sramotilni steber, redki spomenik kazenskega prava, ki stoji zraven Zadružnega doma. Po ustnem izročilu naj bi tamkaj kaznovali ljudi za lažje prestopke in če se je kdo prekršil zoper pravice poljanskega gospostva. Nazadnje naj bi bila privezana ena izmed predgrajskih žensk na samo binško soboto in nedeljo.

Ugotovljeno je bilo, da je njen mož ustrelil srno v Graščici. Ker je mož pobegnil, so njegovi ženi okrog vratu privezali čreva in jo priklenili k stebru. Po pripovedovanju so ji k stebru prinesli podojit majhnega otroka, ker ga je še dojila je obupno jokala.

(ustni vir: Marija Kenda, Predgrad; podobne podatke navaja tudi Marija Makarovič v knjigi Predgrad in Predgrajci, Ljubljana 1985, str. 83-84)

Piran

Sramotilni kamen stoji na Ribiškem trgu. Visok je 1,5 metra in je štirioglate oblike. Na eni strani je podaljšek v obliki roke, kjer je pripeta veriga za vklepanje obsojencev. Kaznovali so jih za manjše prestopke, kraje, pretepanje in bogokletje. Obsojenec je lahko izbiral, da je bil privezan na sramotilni steber ali pa, da je bil trikrat s pomola vržen v morje.

(vir: Statut mesta Piran, l. 1307, Pokrajinski arhiv Koper, Knjiga 2, poglavje 1; vir posredovala Helena Volk Šribar)

Podsreda

Pranger v Podsredi je služil prestajanju kazni za manjše prestopke. Največkrat je šlo za kraje, klevete, seksualne delikte in

religiozne prestopke. Kaznovani čas se je gibal od ene do dveh ur, pa tudi celega dneva. Nad prangerjem je visela tabla, na kateri je bilo zapisano ime prestopnika. Posledice kazni so bile zaznamovanost osebe in največkrat izobčenje iz skupnosti. Premožnejši prestopniki so se lahko odkupili tovrstnih kazni. Pranger sedaj stoji na trgu v Podsredi.

(podatke posredovala Helena Rožman, kustosinja)

Radovljica

V 13. stoletju je Radovljica dobila trške pravice. Domnevno so v tem času postavili sramotilni kamen in sramotilno klop na trg pred strojarjevo hišo (danes Linhartov trg št. 25). Ko pa je Radovljica postala mesto, je mestni sodnik po zakonu kaznoval pijančevanje, prostitucijo in igre na srečo s priklenitvijo na sramotilni steber za en dan. Za večkratno ponavljanje istih prekrškov se je kazen podaljšala na dva dni. Privezovanje k prangerju je ostalo v veljavi vse do časov razsvetljenstva, torej do konca 18. stoletja.

(podatke posredoval Toni Bogožalec, dipl. etnolog)

Rečica

Druga februarja 1585 so bile trgu Rečica podeljene trške pravice in v tistem času je bil verjetno postavljen tudi pranger. Na njem so prestajali kazni storilci manjših kaznivih dejanj. Ljudsko izročilo pripoveduje, da so k prangerju privezovali nezakonske matere. Povzročitelj dekletove sramote se je za ta čas »hrabro« skrnil. O tej vrsti dekletove pregrehe govori tudi oblika prangerja.

Zanimiva je usoda rečiškega prangerja. Dva tržana sta hotela »pospraviti« trško sramoto, pranger. Potopila sta ga v mlako pri Cegunah (pri opekarni). V tej zaroti pa nista imela srečne roke. Na zahtevo tržanov sta ga morala postaviti nazaj. Pranger so večkrat prestavljali, kot trška relikvija pa je ostal do današnjih dni. Danes ima stalen in urejen prostor na zahodni strani nekdanje Kmečke zadruge, hranilnice in posojilnice. Vse prireditve, ki jih prireja Turistično društvo Rečica ob Savinji - etnografske, kulturne in športne - nastopajo pod imenom »Od lipe do prangerja«.

(ustni viri: Zdravko Novak, učitelj zgodovine in upokojenec ter Jožefa Zabreznik)